

افتخاری دیگر از انتشارات
تخته‌سیاه در پست و نهمین
نمایشگاه بین‌المللی کتاب

عروض و قافیه

تألیف:

اصغر بهرامی

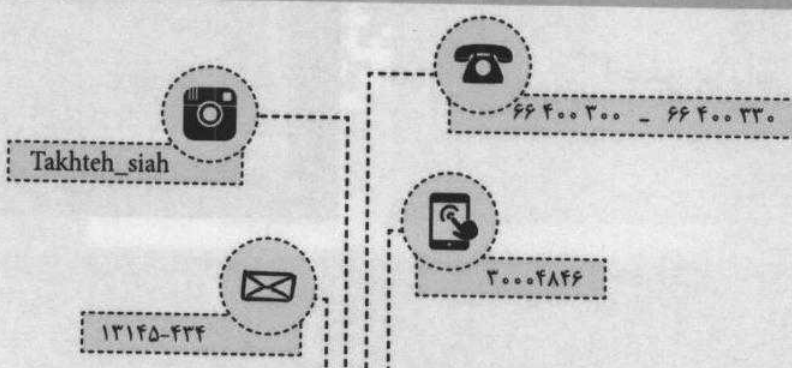

عروض و قافیه

سروش‌نامه: بهرامی، اصغر، ۱۳۵۳ -
 عنوان و نام پدیدآور: عروض و قافیه/ تألیف اصغر بهرامی؛ ویراستار علمی علی معینی، مهدی اشرفیان‌آذر.
 مشخصات نشر: تهران: تخته سیاه، ۱۳۹۵.
 مشخصات ظاهری: ۱۸۳ ص: جدول (رنگی).
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۰۶-۱۳۰-۸ (بالوح فشرده): ۱۸۰۰۰۰ ریال
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 موضوع: عروض فارسی -- راهنمای آموزشی (متوسطه)
 Persian language -- Versification -- Study and teaching (Secondary) موضوع:
 موضوع: عروض فارسی -- پرسش‌ها و پاسخ‌ها (متوسطه)
 Persian language -- Versification -- Questions and answers (Secondary) موضوع:
 موضوع: عروض فارسی -- نمای آموزشی (متوسطه)
 Rhyme -- Study and teaching (Secondary) موضوع:
 موضوع: عروض فارسی -- پرسش‌ها و پاسخ‌ها (متوسطه)
 Rhyme -- Questions and answers (Secondary) موضوع:
 شناسه افزوده: معینی علی، ۱۳۷۳ - ویراستار
 شناسه افزوده: اشرفیان‌آذر، مهدی - ویراستار
 رده بندی کنگره: ۱۳۹۵ ۰۹۴۴ PIR
 رده بندی دیویی: ۸۴۰/۴۱
 شماره کتابشناسی ملی: ۴۵۹۱۰۹۱

نام کتاب	عروض و قافیه
مؤلف	اصغر بهرامی
ویراستار علمی	علی معینی - مهدی اشرفیان‌آذر
ناشر	تخته سیاه
نوبت چاپ	اول ۳۹۵
تیراژ	۱۰۰۰ جلد
طراح جلد	واحد گرافیک انتشارات تخته سیاه
صفحه آرایشی	سمیه آهنگر
ناظر چاپ	عبدالله فتوحی
قیمت	۱۸۰،۰۰۰ به همراه DVD
شابک	۹۷۸ - ۶۰۰ - ۴۰۶ - ۱۳۰ - ۸
آدرس	تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین خیابان وحید نظری غربی، پلاک ۹۹، طبقه اول

کلیه حقوق این اثر متعلق به انتشارات تخته‌سیاه است و هرگونه نسخه‌برداری و برداشت به هر صورت و شیوه به موجب بند ۵ از ماده‌ی ۲ قانون حمایت از ناشران تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرد.

سخن مؤلف

طولانی‌ترین شب سال است. به رسم آریایی، اهل خانه گرد هم نشسته‌اند و شب را به انتظار خورشید بیدارند. من نیز باید به رسم ناشران برای نوشته‌ای که نام «عروض و قافیه» بر خود گرفته است مقدمه‌ی مؤلفی آماده کنم. از اهل خانه اجازه می‌گیرم که فرصتی بدهند تا چند خطی سیاه کنم سپس در کنارشان دستان یلدا را در دستان خورشید بگذارم.

صدای آرام مادرم به گوش می‌رسد. دارد انار دانه می‌کند و با صدایی که پر از ترانه است می‌خواند:

«صد دانه یاقوت، دسته به دسته
با نظم و ترتیب یک جا نشسته»

بچه‌های کوچک دورش نشسته‌اند و گاهی دانه‌ی اناری را که از دستش می‌افتد به کاسه می‌اندازند. مادرم انارها را با واژه‌های شعر، دانه می‌کند. گویا از قدیم انار و پاییز و شعر، ایرانی‌ها را کنار هم جمع کرده است. با خود می‌گویم: این مردم در هر فرصتی، شعر را با زندگی روزمره همراه کرده‌اند و شعر، فرزند دوست‌داشتنی همه‌ی خانه‌های ایرانی شده است.

بزرگان ما با قصه‌ها، ترانه‌ها و شاهنامه‌خوانی‌ها، تاریک‌ترین شب‌های تاریخ ما را به صبح رساندند تا در تاریکی بی‌فرهنگی نمانیم و با این داستان‌ها و ترانه‌ها دین خود را نسبت به این خاک ادا کرده‌اند و حالا من خود را می‌بینم که می‌خواهم به پاس تمام ترانه‌ها و شعرهایی که آموخته‌ام آموخته‌های سالیان عمرم را به فرزندان این سرزمین تقدیم کنم، باشد که من نیز با شعر و انار و نافذ رسیدن این شب‌های تاریک را به خورشید اهورایی کوتاه‌تر کنم.

با صدای یکی از بچه‌ها به خودم می‌آیم. «عزیزجان! باز هم صد دانه ...»

و مادرم با مهر و حوصله‌ی همیشگی می‌خواند:

«صد دانه یاقوت ...» آهنگ صدایش به دلم می‌نشیند ناخودآگاه، آهنگ شعرش واژه‌ها را با نظم و ترتیب

اینگونه دانه می‌کند: «فَعْلُنْ، فَعُولُنْ فَعْلُنْ، فَعُولُنْ»

پایان یلدا، پیک پگاه است

«هر چند گاهی، دنیا سیاه است

بر لوح پاک «تخته سیاه» است»

جایی که از من، حرفی به جا ماند

شب یلدا

«راستی مهم‌ترین ویژگی کتاب عروض و قافیه‌ی تخته سیاه چیست؟»

در پاسخ این پرسش یکی از همکاران گفتم: «سال‌ها ساده درس داده‌ام و حالا همان تدریس ساده را در کتاب آورده‌ام». به عنوان مدرس، تجربه‌ی سالیان تدریس خود را که بر تخته سیاه‌های کلاس نوشته‌ام در این کتاب آورده‌ام و به همین دلیل گمان می‌کنم کاربردی بودن کتاب، مدیون این است که در کلاس‌های تدریس، امتحان خود را پس داده است. از آوردن تعاریف خشک کتابی پرهیز کرده‌ایم و تا جایی که توانسته‌ایم آموزش هر مطلب را با تمرین‌های ساده بیان کرده‌ایم. در قسمت آموزش قافیه، جدول‌هایی آورده‌ایم که باعث می‌شود ذهن خواننده با یک طبقه‌بندی جدید قافیه را یاد بگیرد و در پایان هر بحث تمام آموخته‌ها را در جدولی آورده‌ایم. حل کردن تمرین‌ها و پر کردن جدول‌ها مهم‌ترین کاری است که انتظار داریم با دقت انجام گیرد. از آنجایی که برخی دانش‌آموزان باید کتاب درسی عروض و قافیه را امتحان بدهند خودآزمایی‌ها، کتاب درسی را با پاسخ کاملاً تشریحی آورده‌ایم. مهم‌ترین ویژگی این کتاب عروض، در این است که عروض را به سیوه‌ای کاملاً شنیداری ارائه نموده‌ایم و در کنار تمام عناوین درسی از تکنولوژی (QR-code) - رمزینه‌ی پاسخ سریع - استفاده کرده‌ایم. شما می‌توانید پس از خواندن هر مبحث، تدریس تصویری آن بحث را در این قسمت که قابل استفاده بر روی موبایل اندرویدی است ببینید و به این دلیل که تمام دانسته‌های نوشتاری و دیداری و گفتاری را یکجا در کتاب آورده‌ایم کار خود را متفاوت می‌دانیم.

پس از تدریس مباحث، تست‌های مربوط به عروض و قافیه در کتاب را به صورت دسته‌بندی شده با پاسخ‌های کاملاً تشریحی آورده‌ایم. به جز کتاب عروض که به صورت شنیداری تهیه شده، شما کرده‌ایم یک حلقه CD نیز پیوست کتاب قرار داده‌ایم و اعتقاد داریم که اگر خوانندگان عزیز می‌خواهند لذت و سرگرمی و عروض شنیداری را درک کنند این CD بزرگ‌ترین خدمت و کارایی را خواهد داشت.

از آنجا که می‌دانیم هیچ کاری بی‌عیب نیست بر خود واجب می‌دانیم که راه‌ها گوش به زنگ و چشم به راه پیشنهادها و انتقادات سازنده‌ی تمام عزیزان، به خصوص استادان بزرگوار ادبیات باشد. این طریق راه‌های ارتباطی تمام انتقادات شما را چشم در راهیم!

در پایان از سرکار خانم مونا آرام‌فر و جناب آقای مهدی آرام‌فر مدیر انتشارات تخته سیاه ساگرارم و علاقه‌ی ستودنی سرکار خانم آرام‌فر را در چاپ و نشر این کتاب قدردان هستم چرا که اگر خواست و علاقه‌ی ایشان به ادبیات فارسی و چاپ این کتاب متفاوت نبود این اندوخته به این شکل دیده نمی‌شد.

سپاسگزار تمام همکاران تخته‌سیاهی هستم که حساسیت‌های بنده را در تصحیح و ریزه‌کاری‌های تألیف، پذیرا بودند و در این بین سرکار خانم آهنگر و جناب آقای نوظهور سهمی سزاوار تحسین دارند.

صالح و طالع متاع خویش نمودند تا که قبول افتد و که در نظر آید

فهرست

۳۳..... درس چهارم : تقطیع به ارکان	۷..... مقدمه‌ی قافیه
۳۴..... ارکان عروضی	۸..... درس اول: قواعد قافیه
۳۵..... خودآزمایی کتاب	۸..... آشنایی با چند اصطلاح
۳۷..... درس پنجم : چگونگی تقطیع شعر به ارکان	۸..... ردیف
۳۸..... اختیارات شاعری	۸..... واژه‌ی قافیه
۳۸..... اختیارات زبانی	۸..... حروف مشترک قافیه
۴۱..... خودآزمایی کتاب	۸..... حروف اصلی قافیه
۴۵..... درس ششم: اختیارات وزنی	۸..... حروف روی
۴۹..... خودآزمایی کتاب	 حروف الحاقی
۵۳..... درس هفتم: طبقه‌بندی اوزان	 قاعده‌ی یک
۵۵..... راه آسان شناخت بحر ها	۹..... قاعده‌ی دو
۶۳..... بجه‌بندی گروه‌های شعرهای پر کاربرد فارسی	۱۱..... جدول قافیه (۱)
۶۴..... کاربرد دتر بن اوزان شعر فارسی	۱۲..... خودآزمایی کتاب
۶۶..... گروه ۱	۱۳..... درس دوم : قواعد قافیه
۷۲..... گروه ۲	۱۳..... تبصره‌ها
۷۸..... گروه ۳	۱۶..... جدول قافیه (۲)
۸۴..... گروه ۴	۱۷..... قافیه‌ی میانی و درونی
۹۱..... گروه ۵	۱۸..... ذوقافیتین
۹۸..... گروه ۶	۱۸..... عیوب قافیه
۱۰۲..... گروه ۷	۱۸..... ردّ القافیه
۱۰۶..... گروه ۸	۱۹..... قافیه در شعر نو
۱۱۰..... گروه ۹	۲۰..... جدول قافیه ۳
۱۱۴..... تک‌وزن ها	۲۱..... جدول پایانی قافیه ۴ (تمرین)
۱۲۵..... درس هشتم: اوزان دوری	۲۲..... عروض
۱۲۸..... تست	۲۲..... مقدمه‌ی نگارنده
۱۵۳..... پاسخ‌نامه‌ی تشریحی	۲۴..... درس سوم: حرف، هجا، وزن
۱۸۲..... پاسخ‌نامه‌ی کلیدی	۲۶..... تقطیع هجایی
	۲۸..... خودآزمایی کتاب

حرف دلت را بزن، قافیه سازی نکن

شعر بگو! بی هدف، قافیه بازی نکن

اکثر صاحب نظران، شعر را، از نظر ساختار ظاهری، سخنی موزون و قافیه دار گفته اند. اهل منطق نیز معتقدند که شعر باید خیال انگیز باشد ولی با این همه، وجود وزن و قافیه را برای شعر ضروری دانسته اند. خواجه نصیر طوسی می گوید: «وزن به دلیل خیال انگیز بودن از فصول ذاتی شعر است»؛ یعنی وزن باعث می شود شعر با سخن معمولی فرق داشته باشد. اصولاً مردم شعر را سخن موزون می دانند و تنها در سده‌ی اخیر اشعار بی وزن گفته شده است.

مادرم پیامبری بود با یک زنبیل معجزه!

یادم می آید در اولین سوز زمستانی

النگویش را به بخاری تبدیل کرد.

(تارا محمد صالحی)

«خیال انگیز» بودن نیز ویژگی دیگر شعر است. اگر بگویید: خورشید طلوع کرد. فقط یک خبر را بیان کرده اید و اگر بگویید: «گل خورشید شکفته شد» خبر را با خیال همراه کرده اید که علت خیال انگیزی آن «تشبیه» است. اما اگر بگویید: «گل خورشید شکفت» سخن شما تبدیل به شعر می شود چون علاوه بر خیال انگیزی، وزن نیز بر شعریت آن افزوده است و اگر با مصراع دیگری همراه و هم قافیه شود، یک بیت شعر نوشته می شود که گوش نوازی بیشتر آن به دلیل وجود قافیه است.

«گل خورشید شکفت» تا دم صبح شفت

هر یک از عوامل زیباسازی شعر را در علمی خاص بررسی می کنند: خیال انگیزی در علم «بیان»، وزن در علم «عروض» و قافیه در علم «قافیه» مطرح می شود.